

מִי־פְּסִיכּוֹלוגְיָה

מאת ניסן טורוב

(סוף *)

ה.

בִּנְטִיוֹנוֹת שֶׁרָךְ פְּרִיִּים עִם הָעֵלְמָה לֵאפֶּלְאס—כִּפִּי שֶׁנִּמְסְרוּ בִּקְצָרָה בִּפְרָק ב' — מְצִינֵנו הֶרְכָּבָה שֶׁל פְּסִיכּוֹמְטְרִיָּה וְשֶׁל רֵאִיָּה רֹחֲנִית: „פְּסִיכּוֹמְטְרִיָּה” — מִשּׁוּם שֶׁהַפְּסִיכִיקְנִית הִיָּתָה זְקוּקָה לִמְגַע עִם אִיזָה חֶפֶץ, שֶׁהוֹשֵׁפֶעַ תַּחֲלִילָה עַל יְדֵי הַסּוֹבִיִּיקֶט, אֲשֶׁר עַל סִגּוּלוֹתָיו, מִצְבּוֹ וְכו' תִּצְטָרֵךְ לִנְחֵשׁ אֹל לִנְבֹּא; וְ„רֵאִיָּה רֹחֲנִית” — מִפְּנֵי שֶׁבְּעֶזְרַת אוֹתוֹ חֶפֶץ־מוֹשֵׁפֶעַ מִסּוּגִלָּה הֵיָא לִרְאוֹת אֶת הַסּוֹבִיִּיקֶט הַנִּמְצָא בְּרִיחּוֹק־מְקוֹם וּלְחִזּוֹת בְּעֵינֵי רֹחָה תִּמּוֹנוֹת שׁוֹנוֹת מִחִיּוֹ לֹא לְבַד בַּהוּוָה, אֲלֵא גַם בַּעֲבֹר וּבַעֲתִיד. זֶהוּ אִיפּוֹא מִיֵּן צִירּוֹף מִסּוּבֵךְ שֶׁל תּוֹפְעוֹת מִיטֵאפְסִיכִיּוֹת שׁוֹנוֹת, אֲשֶׁר בְּאַחֲדוֹתֵן הִתְמַמִּיָּה הֵן עוֹשׂוֹת רוֹשֶׁם שֶׁל מַעֲשֵׂי־כֶשֶׁפִּים וְשֶׁל רֹח־נְבוּאָה גַם יָחַד ⁽²⁴⁾. וְכִמוֹ אֵלֶּה יִסּוּפֵר הָרַבָּה בְּכִמָּה וְכִמָּה סִפְרִים עַל גּוֹשָׁא מַעֲנִין זֶה; אֲלֵא שֶׁלֹּא תִּמִּיד יֵשׁ הַבְּטַחּוֹן, כִּי הַדְּבָרִים מִדּוּיִיקִים כָּל צֶרְכָם וְכִי אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם גּוֹזְמָה — אִם מִתּוֹךְ הוֹנָאָה עֲצִמִית, וְאִם מִתּוֹךְ חֶפֶץ לַעֲשׂוֹת רוֹשֶׁם חֹזֶק־כֹּל־הָאֶפְשֵׁר עַל הַקּוֹרָא ⁽²⁵⁾.

אֲכֵן „הַצִּירּוֹף” הָאִמּוֹר אֵינָנו הַכְּרָחִי, וְלַעֲתִים יִתְגַּלֶּה הַחִזּוֹן שֶׁל רֵאִיָּה רֹחֲנִית — רֵאִיָּה בְּלִי עֵינֵי בֶשֶׁר — בְּכָל פִּשְׁטוֹתוֹ: אָדָם „רֹאָה” פִּתְאוֹם אֶת הַמִּתְרַחֵשׁ בְּמִקּוֹם רִחוּק, וְאַחֵר כֵּךְ מִתְבָּרֵר, כִּי רֹאָה נְכוֹנָה; הַמִּרְאָה שֶׁהוֹפִיעַ נֶגֶד עֵינָיו לֹא הִיָּה פְּרִי דְּמִיּוֹנוֹ אוֹ פְּרִי הוֹנָאָת־הַחוּשִׁים, אֲלֵא תִּמּוֹנָה מִדּוּיִיקָה (אוֹ כִּמְעַט מִדּוּיִיקָה) שֶׁל הַמִּצִּיאוֹת, כִּפִּי שֶׁהִתְגַּשְׁמָה אוֹתָהּ שְׁעָה בְּמַעֲמָדָם שֶׁל עֲדִים נֶאֱמָנִים. לֹא כָּל הַמִּסּוּפֵר בַּעֲלִפָּה וְהַמִּתּוֹאֵר בְּסִפְרִים עַל עֲנִין זֶה נִכּוֹן הוּא כְּנִכּוֹן הַיּוֹם, אֲךָ כִּי אִמָּנָם הָיוּ וְהָיוּ מִקְרִים מִמִּין זֶה — בְּכֵךְ אֵין לַהֲטִיל סֶפֶק. הוֹדָאוֹת בְּנוֹגַע לְמִקְרִים בּוֹדְדִים כֹּאֵלֶּה הִיָּתָה קִיַּמַּת בְּכָל הַזְּמָנִים, וְהֵיָא הַתִּפְשָׁטָה וְהַתְּחִזּוּקָה הָרַבָּה בִּימֵי מִלְחַמַּת־הָעוֹלָם. הַסִּפְרוֹת הַיּוֹמִית הַכִּלִּית צִיַּיְנָה אוֹ כִּמָּה וְכִמָּה „הַתֵּאֲמוֹת” מִפְּלִיאוֹת כֹּאֵלֶּה,

(*) רֹאָה „בְּצִרּוֹן”, חוֹבֶרֶת ב.

(24) בֵּין הַ„נְבוּאוֹת” שֶׁל פְּסִיכִיקְנִים מוֹבָהקִים יֵשׁ לַפְּעָמִים כֹּאֵלֶּה, שְׁאִינָן בְּשׁוּם פְּנִים מַחֲוִיבוֹת־הַהִתְגַּשְׁמוֹת, אֲלֵא שֶׁהֵן יוֹצְאוֹת לַפּוֹעֵל בְּכַח הַסּוּגִיסְטִיָּה וְהָאֲבִטְרוֹסוּגִיסְטִיָּה. וְלִכֵּן יֵשׁ אֲשֶׁר אָדָם רָגִישׁ בִּיּוֹתֵר וְנוֹחַ־לְקַבֵּל־הַשְּׁפָעָה, יִסַּע, לְמַשֵּׁל, נִסְיָה בִּלְתִּי־הַכְּרָחִית, מִשּׁוּם שֶׁהִרְעִיּוֹן עַל אֲדוּתִיָּה נִקְבַּע בְּלִבּוֹ בַּעֲקֵב הַנִּיחוּשׁ הַ„נְבִיאִי”. וְיִדּוּעִים גַּם מִקְרִי־מוֹת קוֹדֶם־זְמַן, כְּתוּצָאָה שֶׁל סוּגִיסְטִיָּה וְאֲבִטְרוֹסוּגִיסְטִיָּה. וְאוֹלָם רַק חֵלֶק קָטָן שֶׁל מִקְרִים מִסּוּג זֶה מִתְפָּרֵשׁ עַל־נִקְלָה פִּירוּשׁ „טְבַעִי” וּפְשׁוּט כְּלִיכֵךְ.

(25) לְמַשֵּׁל, הַחֲצִי הַשֵּׁנִי שֶׁל הַסֵּפֶר: Helen C. Lambert: “A General survey of Psychical Phenomena”, 1928; הַמַּחְבֵּרֶת מִסְפֶּרֶת גְּדוּלוֹת וְנִפְלְאוֹת עַל הַמִּתּוֹךְ הָאֲנִיגָאן, שֶׁהִיָּה מִשְׁרַת בְּבִיתָהּ, וְזִכָּה לַפְּרִסּוֹם רַב; וְכִמוֹ כֵּן הַסֵּפֶר: Zelma Bramley-Moore — “Strange Diary”, 1937

והספרות המקצועית הרבתה לטפל בהן. אף חלק הגון מההתאמות האמורות יתבאר אמנם על דרך המקרה סתם: כדרך הטבע הוא, למשל, שבימי הרג-רב בשדה-המלחמה תחלומנה אמהות שכולות חלומות-זועה על פלח כדור-מות את לב יקיריהן, ולמחר יודע להן כי ראו חלום-אמת; וכדרך הטבע הוא גם כן, שמתוך נידודי שנה תתיצבנה נגד עיניהן המשולהבות תמונות-זועה משדה הקטל, ותחזינה הלוצינאציות „נכונות“, אשר כדומות להן תמצאנה אחר כך מתוארות בעתון, ותכרנה בהן „אות-באות“ כביכול את אשר התרשם במוחן הנסער. ואולם לא כן הדבר, אם החלום או המראה כולל פרטים ופרטי-פרטים, אשר אין הם בני-לוייה שכיחים או הכרחיים לגבי התוכן הכללי של המאורע המתרחש במרחקים: לא יתואר כלל, למשל, שאותה אם חולמת או היוזה תחזה פתאום העתקה נאמנה של הנוף, אשר בו התארע האסון, והיא לא ראתה אותו-נוף קודם-לכן אף פעם אחת, או של האויב המתקיף את-בר-בטנה ושל הנשק-הממית שבידו — וכל זה אך ורק על פי „התאמה מקרית“; מקריות כזאת היא מן הנמנעות. ואם ידועות בבירור הרבה דוגמאות מסוג זה (וביניהן — גילויי חפצים גנובים, שנשמנו במקומות-סתר רחוקים ותמוהים) — הרי שיש כאן תופעה מיוחדת במינה, שמתגלה בה יסוד נפשי יקר-מציאות, יסוד הראיה הרוחנית.

ונזכר אנכי בקשר עם בעיה זו בשיחה שהיתה לי פעם עם הד"ר דויד אידר המנוח (ממנהיגי הפסיכואנליזה באנגליה), אשר בימי המלחמה העולמית מלא תפקיד חשוב בהנהלה הציונית בארץ-ישראל ובשעות הפנאי היה נפגש אתי לעתים לא רחוקות. על סמך השמועות והתיאורים-בדפוס שהתפשטו אז בעולם בנוגע לפלאי הראיה-ולא-בעינים, שאלתי אותו, אם יש לפי דעתו בסיס ממשי לכל אלה, ואם נוטה הוא להאמין, שהדבר ראוי לתשומת-לב מצד הפסיכולוגיה המדעית. וזאת היתה תשובתו, כפי שנחרתה בזכרוני. „לא אוכל להשיב לשאלתך תשובה ברורה. לא היתה לי הזדמנות לעיין בה כראוי. אך אספר לך בסוד, כי פעם חזיתי את הדבר מבשרי. חייתי אז בדרום אמריקה. תוגת-הבדידות העיקה על נפשי בימים ההם. עם שקיעת השמש עמדתי באחד הערבים על שפת נחל והבטתי למרחק טבול-הארגמן, בלי מחשבה ברורה במוחי, אך בהרגשה של געגועים בלבי אל אנשים יקרים-לי מעבר לים. פתאום נגלתה לפני תמונה, שזעזעה את נפשי עד היסוד: הייתי „עד“ למקרה אסון בבית אחד מהאנשים האלה, וראיתי את פרטי המקרה, כאילו התרחש הכל במעמדי ממש. חליפת מכתבים אשרה אחר כך את התארעות המקרה הרע באותה צורה ממש שהופיע לפני, והדבר היה לפלא בעיני. שמרתיו בלבי ולא שכחתי עד היום, אך לא הרביתי לדבר עליו. הנני מספרו לך כתשובה לשאלתך, ברם לא הייתי רוצה לפרסמו ברבים“ . . .⁽²⁶⁾.

(26) אז היתה ה„סודיות“ היתירה תמוהה קצת בעיני, אך עתה הנני מבינה כ„סגולה“ כנגד יריבי הפסיכואנליזה, שהאשימה השכם והאשם בהעדר בסיס מדעי: התענינות בחזיונות מיטאפסיכיים ואישורם עלול היה לחזק את ידי המתנגדים. ואולם האמת היא, שאם הפסיכואנליזה לא טפלה הרבה במקצוע זה במישרין (אצל פרויד, למשל, אנו נפגשים רק בחלק השני

ואם חידה סתומה היא בעינינו הראיה הרוחנית של מצבים ומעשים שבריוחוק מקום, כאשר הם קיימים בהווה, הלא תפליאנו שבעתים ראה כזו בנוגע למה שיתרחש בעתיד. חזון-עתידות, כפי שאנו נפגשים בו בכתב-הקודש שלנו וכפי שהוא מצוי בכל מסורת דתית ועממית, יש בו כרגיל מיסוד האמונה השלמה בהויה רוחנית עליונה, הכוללת הכל, שאין כל נסתר ממנה, ויש אשר תשרה על בן-תמותה נבחר — „רואה“ או „נביא“ — ותגלה לו נצורות לשם איזו תכלית רבת-חשיבות עד-מאד. ואולם כיצד תתבארנה תופעות ממין זה בימינו, כש„אמונה“ בלבד אינה יכולה עוד לשמש תירוץ לכל הקושיות, וכשהשכל הישר תובע במפגיע הסבר הגיוני לכל חזיון מחזיונות-החיים? וניחוש נכון של העתיד — משאין יסודו ב„רוח הקודש“ — לא לבד שהוא מפתיענו בעל-הנורמליות שבו, אלא שהוא גם מבעיתנו במקצת: על ידו מתחוויר לנו, כי אין אנחנו אדונים לעצמנו, כי תלויים אנחנו תדיר בכחות טמירים, וכי אין מנוס מגזרת ה„גורל“ העוור; חזון-העתיד יתקיים ויהי-מה... אך האומנם מצוי באמת חזיון זה בעולמנו הריאליסטי? נדמה, כי במדת-מה „חש“ כל אדם, שהדבר כן הוא. שאלמלא כן — לא היו רוב האנשים מרבים כל-כך להשתמש בשיחותיהם בביטויים „לבי נבא לי“, „היתה לי הרגשה עמומה“, „הייתי בטוח משום-מה“, שכך וכך יקרה, ואת אשר יגורתי (או את קויתי) בא ונהיה... סימן, כי לפי הרגשתם יש בהם איזו סגולה טמירה של ידיעת-הנולד, אלא שאין הם מבינים את מהותה. ואולם „הוכחה“ זו בלבד לא היתה מספיקה: ראייה „אינסטינקטיבית“ של מאורע עתיד אפשר שתהיה נורמלית בהחלט ופשוטה למדי; לאחר ניתוח מפורט של מה שקדם בחייו ובהלך-רוחו של ה„רואה“ יתברר על פי רוב, כי „נבואת לבו“ התבססה על מהלך ענינים טבעי; ואם המסקנה ההגיונית של המצב לא היתה ברורה לו, ונבלעה לתוך תסבוכת של מצבי-נפש ערפליים — אין להוציא מכאן, כי יש לפנינו מקרה אמתי של ניחוש-העתיד. ועוד: מהפסיכו-אנליזה ידוע לנו, מה רב כחו ושלטונו של האל-ידע בחיי כל אדם. ולכן יתכן, למשל, שתהא נטועה בלבו של מישהו נטיה עמוקה להתאבדות, מבלי שידע דבר ברור על נטיה מסוכנה זו. והנה הוא יוצא לדרך רחוקה ולוחש באזני אדם קרוב לו, כי יש לו הרגשה עמומה של אסון המרחף על ראשו, ואחר כך מתברר, כי הנוסע המסכן „נפל“ מהרכבת שישב בה או מחלון האכסניה שסר אליה. כלום יש במקרה זה משום התקיימות של „נבואת-לבו“? לא ולא: ה„תאונה“ יצאה לפועל

של „שיעורי-מבוא לפסיכואנליזה“ בהשערה זהירה בזכות האפשרות של טליפאטיה, הנה בעקיפין סייעה הרבה והרבה לביסוסו המדעי: כפי שראינו, דרך-אגב, מתוך דברים שנזכרו קודם — מסתעיים כמה מחשובי הדברים של המיטאפסיכולוגיה (ברגסון, בונד, רישה ועוד) באלידע כביסוד-מסביר לתופעות מיטאפסיכיות שונות. ובחלק השני לספר: „Zur Technik der Psychoanalyse und zur Metapsychologie“, 1924 נותן פרויד „השקפה מעמיקה“ על טיב האלידע, אשר בניגוד לטרום-ידע ולידע אין הוא תלוי בזמן, בהגיון ובדרישות החיים המעשיים, ולכן הוא ממלא תפקידים מיוחדים בחיי הרוח של האדם — ביחוד בחלום, בצורות שונות של גיברונה וכו' (ראה ביחוד ההשוואה המענינת בין עצבות לבין מילנכוליה). למרות השם שנתן המחבר למחקר זה, אין כאן לפנינו מיטאפסיכולוגיה ממש, אך יש רמזות חשובות מאד לבנין תורת-המיטאפסיכולוגיה.

על פי תכנית שבלא-יודעים, ויסודה בנטיה הפתולוגית של האיש. אם לא בפעם זו — היתה התאונה מתרחשת בשעת-הכושר בפעם אחרת.

ואולם לא כל המקרים השייכים לעניננו יסתברו בדרך זו. ומי שיעבור בעיון על מאות הדוגמאות של ניחוש נכון, שנאצרו בספרות המקצועית (הרבה מאד דפים הוקדשו לכך בספרו הגדול של רישה) — ימצא שם חומר מספיק לתשובה חיובית לשאלה שעוררנו למעלה: החזיון של נבואת-העתיד איננו „בדוטה“. ויש אנשים, המחוננים במיוחד בסגולת רוח מופלאה זו, ומהם יצאו גם חזי-העתיד הפרופיסיונאליים, אשר יחידים ביניהם הגיעו למדרגה גבוהה מאד של פרסום⁽²⁷⁾. בהבדל מראיה (או שמיצה) ממרחק רב-מאד, שלא כדרך הטבע, ומנבואת-העתיד הנכונה, שלא נמצא להן עד כה הסבר מדעי, ואין הם מהדברים המתרחשים לעתים תכופות — מצוי למדי החזיון של ניחוש-מקרוב; כלומר — של תפיסת רשמים מהסביבה הקרובה בלי סיוע החושים המיוחדים, הממונים על תפיסה זו: קריאת דברי-דפוס בעינים מכוסות-קישורים וחיתולים שחורים, אטומים ומהודקים בתכלית ההידוק, עד כדי השאיר גילוי-מעט רק לנחירים בלבד⁽²⁸⁾. מציאת קלף, נתון בין הדפים של ספר עבה, שאיננו מצטיין מבחוץ בשום דבר משאר ספרים על אותו מדף ועל מדפים קרובים-לו, ועוד הרבה כמו אלה. פרייס, אשר הזכרנוהו קודם בקשר עם ראייה-רוחנית, הקדיש לא מעט זמן גם לחקר חזיון זה, בהשתמשו לכך בטובי הקוסמים, מתוך הקפדה יתירה על סידור אמצעי-זהירות יוצאים-מן-הכלל כנגד הונאה ואחיזת-עינים. והתוצאות מפליאות באמת. אף על פי כן משתדל המחבר הספקן להסביר כמעט הכל על סמך חריפות חושים יוצאת מן הכלל, שאמנם אף היא עושה רושם של דבר „שלמעלה מהטבע“. למשל: אדם מתבונן רגע אל מערכת קלפים חדשה, מבלי נגוע בה. אחד הקלפים מראים לו מרחוק משני צדדיו, למען יעיף עין גם על גבו, שהוא מקושט ציור מסובך ודק-קוים עד מאד. מערבבים אחר כך את כל הקלפים ומניחים אותם על השולחן, כשגבם פנוי למעלה. והאיש „בוחר“ את הקלף הנכון, שראהו קודם ראייה חטופה. כיצד הכיר אותו? — מתוך תפיסת הבדלים קטנטנים, מיקרו-סקופיים, המפלים את הציור הנבחר מכל יתר הציורים; כי אי-אפשר שהמכונה תוציא מתחת מכבשה ציורים שוים זה לזה בהחלט; אלא שרק עין רגישה באופן יחיד במינו ויקר-מציאות עד מאד תבחין בהפרשים הזעירים, הנופלים תמיד בשעת כל הדפסה בין טופס לטופס. זהו „פירוש“ של פרייס, ואין אפשרות

(27) כמו, למשל, החווה הפריסאית אנה סאבארי (או „הגברת דייטיביס“), שהפליאה את העולם בנבואותיה על המלחמה הגדולה, על מהלכה ותוצאותיה. ממילא מובן, כי חצטיינות כזו נופלת רק בחלקם של המועטים שבמועטים.

(28) המומחה הגדול ל„קריאה עיוורת“ — הקוסם ההודי המפורסם, קודה באקס (המתהלך, אנב, ברגלים יחפות בלי השתמשות באמצעים מלאכותיים כלשהם, כפי שהוכח בודאות גמורה, על גבי גחלים בוערות ואיננו נכוה, מפני שלפי דבריו הוא „מאמין באמונה שלמה“ . . .) הסביר למנסיו, כי הוא רואה בנחיריו . . .

להוכיח, כי הצדק איננו אתו, אם כי הוא עצמו אישר את העובדה של ראייה רוחנית במרחק רב ⁽²⁹⁾.

* * *

למבקשים תשובה ברורה לשאלה המיטאפסיכית היסודית, שהדגיש אותה מק־דוגאל — לשאלה, „אם עוברת הרוח את גבולות החומר” — נשאר עוד לפיכך מקום להתגדר בו: הם הרגישו בחזקה את הצורך לחקור את הדבר לא על פי הדרך ה„תיאורית” הנהוגה במקצוע זה, אלא על דרך הניסוי המדויק ועל פי שיטה מחמירה; ולא עם יחידים בודדים אלא עם קבוצות שלמות; שאם קיים באמת בעולם האנושי הכושר לתפוס את־אשר־מסביב תפיסה א־ל־חושית, אז נותנת הסברה שכושר זה יתגלה אצל רבים ורבים, אם גם לא בדרגה שווה. מק־דוגאל עצמו, אשר היחס השלילי של המדע הרשמי אל המיטאפסיכולוגיה נראה לו תמיד מוגזם ובלתי־מוצדק, החליט להנהיג מקצוע־חקירה זה באוני־ברסיטה דיוק, שנהל את מחלקתה הפסיכולוגית. עצם העבודה התנהלה בהשגחתו במשך שנים מספר על ידי חוקר צעיר נלהב ומסור, ופריה — ספר מלא וגדוש, עשיר שרטוטים וסטאטיסטיקה, שעורר תשומת־לב רבה ונעשה נושא לפולמוס חריף ⁽³⁰⁾. הרעיון שהונח ביסוד השיטה הוא פשוט למדי: יש להציע לנבחנים למאמץ של תפיסה א־ל־חושית עצמים מעוטי־הרכבה ככל האפשר (הוראה להם גב של קלפים, אשר מעבר־לו נדפסו צורות גיאומטריות פשוטות), ולחשב בדיוק נמרץ את מספר הניחושים החיובים והשליליים, כדי לראות אם עולה המספר הממוצע של הראשונים עליה של ממש על התאמות מקריות, שהן מחויבות־המציאות בגבולות מתימטיים מסוימים. וכמו־כן יתגלו על ידי כך ההבדלים האישיים בין המשתתפים־בניסוי מפאת דרגת כשרונם לתפיסה על־נורמלית. והתוצאות היו לפי הוכחותיו הסטאטיסטיות של המחבר ולפי עדותו של מק־דוגאל — חיוביות בהחלט; הוכח על סמך חשבונות מתימאטיים מדויקים, כי אמנם קיימת תפיסה

(29) בנוגע לניחוש נכון בעזרת חריפות־חושים יתירה ראויים לתשומת־לב הדברים המעניינים שלהלן: „מדה הגונה של אימון והרגל תוכל להכשיר אדם להכיר כל מיני תנועות מפאת כוונתן. „קריאה” מעל פני השפחים, בין בנגיעה ובין בלי נגיעה, זהו דבר שאפשרותו הוכחה למעשה. וקוראי מחשבות הוכיחו כמה וכמה פעמים, כי יכול יוכלו למצוא חפץ טמון, כשישימו את ידם על ראש האיש, היודע את מקום־החפץ, ויצו עליו ש„יחשוב בכל כחו” על מקום זה; וכך הם מסתעיים בתנועות דקות מן הדקות של השרירים, המסמנים את המגמה הנכונה. וכמו כן נעשה אפשרי למצוא בדרך זו (דרך הנגיעה) קלף מיוחד במערכת קלפים, מספר או עצם, שחושב עליו האיש בשעת־מעשה, למצוא מלה מיוחדת בספר או לגלות סיכה באחת הפינות של החדר”.

M. Kraut: "Understanding Human Gestures" — The August Scientific. Monthly, 1939.

אכן ביאור „טבעי” זה לא יספיק להפיץ אור על ניחושיה המפליאים של המתוחכמת המפורסמה הגברת פייפיר מקמברג, אשר אחדים מגדולי המדע (ובניהם ויליאם גיימס) אישרו בכל תוקף את כשרונה לתפוס תפיסה א־ל־חושית דברים, שלא יכלה בשום פנים לדעתם ולהבינם.

30) B. Rhine: "Extra-Sensory Perception", 1934.

אל-חושית. "הוודאות" — כותב המחבר — "היא למעלה מכל ספק-ספיקא, ולא לבד קיום התפיסה האל-חושית בצורה כללית הוכח בעליל בנוגע למציאות המוחשית, אלא שהוברר דרך אגב, כי היא חלה גם על מצבי-התודעה של הזולת"... ובכן גדל הפרסום, ורבתה ההתרגשות: האראלים גברו על המצוקים, המחייבים נצחו את השוללים. ואולם כנראה היתה השמחה מוגזמת במקצת. לאט לאט התעוררו שוב ספקות ונשמעו דברי-בקורת על המסקנות הסטאטיסטיות וההגיוניות. והמקטרג הנצחי על תביעותיה של המיטאפסיכולוגיה, יוסף יאסטרוב, סכם את הדעות השליליות במאמר חריף והורס עד היסוד³¹.

ביחוד חזקה מחאתו כנגד ההחלטה, כי קיום הטיליפאתיה הוכח בעזרת נסיונות אלה הוכחה מדעית מכרעת; והוא גומר את בקורתו במשפט חרוץ זה: "פסק-דינם של פסיכולוגים בני-סמך הוא, כי בקש בקשו את הוודאות ולא מצאוה. והבנין שהוקם באוניברסיטה-דיוק איננו אלא בית-קלפים".

האם אין גם בפסק-דין החלטי זה מן ההגזמה היתירה, שאין היא "מותרת" מבחינה מדעית טהורה? שכן מכל מה שהורצה במדרש זה עולה, כי אמנם יש ויש סמוכין לא-מעטים מן המציאות, המעידים על קיומן של תופעות מיטא-פסיכיות בפועל ממש; ועובדה זו איננה משתנית, וכל-שכן שאיננה מתבטלת, על ידי כמה וכמה זיופים-שמדעת ועל ידי סילופים שלא-מדעת במקצוע זה, אשר נזהרנו מחפה עליהם או מעבור עליהם בשתיקה. היא נשארת בתוקפה, אפילו אם טעה המחבר של "תפיסה אל-חושית" כמה וכמה טעויות והרחיק קצת ללכת במסקנותיו החיוביות. כי דעת הרוב המכריע של החוקרים היתה נוטה לצד החיוב גם קודם שהתפרסם החבור הנדון, והשאלה שהטרידה אותם ביותר לא היתה, אם הטיליפאתיה והראיה-הרוחנית קיימות באמת, אלא איך הן יוצאות לפועל, או מה הם הכחות המונחים ביסודן.

* * *

לשם בירור השערות שונות בנוגע לשאלה זו יוספו כאן דברים מעטים על מה שנאמר בפרק ב' בקשר עם השערות על ה"אפשרות" של פסיכומטריה. שם נזכרו "זעזועים" ו"מטענים פסיכיים", הנאצלים מרוחנו ונמסרים לעצמים שמסביב לנו, ומהם הם חוזרים ומשפיעים על הפסיכיקן או על המתווך ועוזרים לו בדרך זו לגלות נסתרותינו. והנה אם דרך-עקלתון זו להשפעה פסיכית מתקבלת על הדעת בקושי רב — נקל יותר להטות אוזן אל הסברים דומים-לכך בנוגע לטיליפאתיה, הואיל והללו מסתעיים בהשערה של השפעה ישירה: ממוחו של האחד אל זה של השני, ולהפך. גם במקרה הנדון מדובר על "זעזועים", על "גלים", על "קרנים" וכיוצא באלה; אלא שמערכת העצבים עם המוח בראש מתוארת ככלי-משלוח מצד אחד וכלי-קבול מצד שני, על פי הדוגמה של טיליפון, של טלגראף, וביחוד — של רדיו (ולכן שם ספרו של סינקלאר — "רדיו רוחני").

31) Joseph Jastrow: "ESP, House of Cards," — The American Scholar, Vol. 8, No. 1, Winter 1938-39.

„מוחו של האדם” — מביא קאליגאריס את דברי בן-ארצו הגדול מארקוני — „זהו מכשיר רגיש הרבה יותר מכל מכשיר שהמציא האדם, ובלי ספק בגדר האפשרות הוא, שישלח הודעות למרחקים גדולים הרבה יותר משיוכל לשלוח מכשיר טכני כלשהו”³²). אכן נסיונו של מחבר זה לגלות הקבלה בין הגוף והרוח על סמך תיאורים שרטוטיים מסובכים ומופלאים, אשר העמודים המרובים של ספרו מלאים אותם, איננו מוצלח ביותר; אך הדגשתו, שהעברת מחשבות ממקום למקום אי אפשר שלא תהא משועבדת לחוקיות מסוימה, נכונה היא. והשאלה היא רק, אם יש כבר רשות להחליט בוודאות, כי „ההתקשרות הטיליפאטית יוצאת לפועל על ידי משלוח קרנים, מין קרני-אור מיוחדים, שהם עוברים ממוח אחד למשנהו דרך המרחב שביניהם” . . . והנה דברי רישה בקשר עם השאלה שלפנינו, כפי שהביע אותם בהקדמה לספרו של ווארקוליה (נזכר בהערה 12).

„הטיליפאטיה איננה אלא חלק ידוע של תופעה כללית הרבה יותר, שהנני קורא לה בשם קריפטאסטיסיה (רגישות לגבי מציאות, שהיא אמנם ממשית, אך אינה נתפסת בעזרת חושינו) . . . אכן בדרך כלל תופסים את המציאות בעזרת החושים; ואולם מלבד החושים הרגילים, יתגלה לפעמים אצל יחידים הכשרון המיוחד לקלוט זעזועים ידועים, שמובעת בהם אמת כלשהי.

הנחה זו מחייבת הסכמה לשלוש ההשערות האלו:

- (א) כל העצמים מפיקים זעזועים, שאינם נתפסים בעזרת החושים.
- (ב) זעזועים אלה נקלטים לפעמים על ידי אנשים רגישים ביותר, על ידי סהרוריים, על ידי מתווכים.
- (ג) המחשבה האנושית היא ישות, אשר יותר מכל ישות אחרת היא עלולה לעורר את החישה הקריפטאסטיסית, ובוזה מתבאר הריבוי היחסי של חזיונות טיליפאטיים”.

המחבר עצמו של הספר הנדון קובל על ההשקפה הרוחנית הקיצונית של ספיריטיסטים ידועים, אשר לפיה עוברים ציורי-נפש בדרך ישרה ממוח אחד אל משנהו, בצורת „העתקה” נאמנה. לדעתו, אין למצוא ביאור מספיק לחזיון זה לא בתורה רוחנית טהורה ולא בתורה חמרנית גרידה.

ועוד (במאמר מאוחר יותר, משנת 1926): „במשך שנים רבות התאמצתי לברר את החוקים של התקשרות טיליפאטית; ברם, אם כי הטיליפאטיה נראית וודאית — נשארים חוקיה ערפליים” . . .

נסיון מענין ליצור קשר בין חוקי-טבע ידועים-לנו ובין החוקים מכוסיי-הערפל של הטיליפאטיה נעשה על ידי ד"ר עמנואל ויליקובסקי³³ (מא"י) — נסיון

32) Dott. Prof. Giuseppe Calligaris: "Le Catene lineari del corpo e dello spirito — Telepatia e radio-onde cerebrali", 1934.

33) Dr. Emmanuel Welikovsky: "Ueber die Energetik der Psyche und die Physikalische Existenz der Gedankenwelt" — Zeitschrift fuer die gesamte Neurologie und Psychiatrie, 1931.

אשר הפסיכאטרן המפורסם בלוילר רואה בו סיוע חשוב לכך, שאנשי-מדע יבליגו על חשייהם הפעוטים ויעיזו לטפל במקצוע-חקירה חדש ורב-ענין זה (מקצוע המיטאפסיכולוגיה).

המחבר יוצא מההנחה, כי ביסוד כל התחושות מונחת אנרגיה כללית אחת — „אנרגיה עצבית“. וזו, דרגת-חוזקה שונה אצל כל יחיד, ושונה אפילו אצל אותו-יחיד לגבי כל אחד מכלי-חושיו. הבדל ניכר מורגש בנדון זה בין האדם והחיה. כך יש אשר חיה תתפוס את אשר לא נתפוס אנחנו בחושינו, ואפשר שאין כאן „אינטואיציה“, אלא תחישות יתירה לגבי „גלים“ (פיסיקליים), אשר לפי ארכם וחוזקם אינם בני-תפיסה בעזרת האנרגיה המוגבלת של עצבינו. והפעילות הפסיכית אף היא איננה אלא תהליך-מרצי (אנרגיה פסיכית). ומשום שעל האנרגיה חל החוק של אי-חדלון, הרי שגם המרץ העצבי המתגלה בתהליך החשיבה איננו הולך לאיבוד, אלא נהפך למין מרץ אחר, וזה מתגלה בצירוי-הנפש. ולפיכך יש קיום אובייקטיבי לא לבד לאור-השמע, למשל, אלא גם למוצג הרוחני של האור הזה. כי מבחינת המרץ אין הפרש בין תחושה ובין מוצג. והנה הוכח באופן נסיוני (כך היא דעתו של המחבר), שהטיליפאציה קיימת בפועל; ועובדה זו מחייבת, שהמרץ המתבטא במוצגים יצטיין בסגולה לפעול את פעולתו מרחוק (ממוחו של האחד אל מוחו של השני) — סגולה, אשר במקצת היא מצויה גם בשאר מיני אנרגיה. ואם תתעורר השאלה, מדוע אין הטיליפאציה מתגלית בכל אדם, יש להשיב שבכח היא קיימת אמנם בכלם, אלא שנקודת-הפגישה של גלי המרץ הרוחני היא בעמקי האליידע; ועל כן תתגלה בפועל ותורגש כרגיל היטב במצב של היפנוזה עמוקה, אשר אז חלים שינויים גדולים בחוזקם וארכם של גלי המרץ הרוחני; ואילו במצב נורמלי מוכשרים רק המעוטים ולא הרבים לחוש את השפעתם של גלים אלה. . . .

ראינו שמחבר זה, כמו מחברים אחרים שזכרו קודם, מסתייע באליידע להסברת שיטתו החמרנית-הרוחנית (רבים מהמטפלים בחכמת הנסתר, בדברם על הסגולות של קוסמים ומתווכים, מדגישים את ה„אני התתאי“, Subliminal ego). ומכיון שתופעות פסיכיות אי-נורמליות ידועות, כמו האלוצינאציות ממינים שונים, התפלגות האני, מצבים היסטיריים, אמניסיה ועוד ועוד, מוצאות את ביאורן הנכון בתהליכים הטמירים של האליידע — יש לשער, כי בתהליכים אלה צפון גם הסוד של טיליפאציה, של ראייה רוחנית, ושל עוד כמה וכמה חזיונות מיטאפסיכיים, אשר לפי שעה הם „חידה“ בעיני הרבים, ונושא לכל מיני השערות מצד חוקרים מועטים — השערות, אשר ההן והלאו משמשים בהן בערבוביה. . . .

אכן טבעי הוא, שכך יהיה המצב לגבי מדע צעיר כל כך כמו המיטאפסיכולוגיה, אשר לא זכה עוד אפילו לקבלת זכות כניסה אל ההיכל של „פסיכולוגיה רשמית“. ואולם מצב זה ישתנה במשך הזמן, וסימנים לכך מורגשים כבר כיום.

* * *

מה שמעכב הרבה או מעט את גאולת המיטאפסיכולוגיה משעבודה

ל"חובבות" שטחית הוא, כמדומני, הטפול המרובה בתופעות "פיסיות", מהסוג ה"מסופק", אשר דובר עליו בראשית דברינו. אמנם, במדה שיש להאמין בממשותן, מענינות ומגרות הן למדי; אך יש להודות, שמדה זו זעומה היא מאד-מאד. כי ההונאה ואחיות-העינים תופסות בהן מקום רב יותר מדי, והעובדה שחכמים מפורסמים נכשלים לפעמים בקשר עם תופעות אלה בקלות-אמונה — מתמיהה היא ומרגיזה³⁴). הנה למשל, המלומד הגרמני הידוע-לתהלה שרינק-נוטצינג, אשר עמל כארבעים שנה על שדה המחקר הפסיכי, ואחרי מותו הופיע קובץ גדול, בן כמה וכמה מאות דפים, של עובדות במקצוע זה³⁵). ומה ימצא שם הקורא? תליתלים של ספורי-נפלאות, והגנה בלתי-פוסקת על מתווכים שנתבדו. ויותר מחצי הכרך הענקי מוקדש לתיאורי "מעשה-בבנינים", אשר שדים ורוחות איוו אותם למשכן, והתעללו ביושביהם והציקו להם בכל מיני מעשים-להכעיס ובאכזריות שטנית, עד אשר הוכרחו בעלי הבתים המסכנים לפנות את המקום ולהפקירו בידי המחבלים הרעים. ויש בתיאורים "ריאליסטיים" אלה מכל-טוב: החל במעשי-ליצנות סתם וגמור בזוועות א-לא אידגאר אלאן פו. החכם החרוץ שלנו לא חס על עמלו: הוא נסע ממקום למקום, חקר ודרש, אסף עדויות ותעודות, השתתף בועדות מיוחדות לבירור העובדות וכו' וכו'. טוב ויפה. ומכיון, ש"שמועות" ממין זה נפוצות מאד, ולעתים לא רחוקות הן עולות מחדש על במת-העתונים ומעוררים את סקרנות-הקהל, הנוטה להאמין בהזיות-שוא — כדאי וכדאי שתתברר האמת על ידי חוקרים נאמנים ומכובדים; ובמקרה שלא יעלה בידם לבוא לידי מסקנה וודאית ישאירו את השאלה בלי פתרון (כאשר עשה פרייס בספרו הנ"ל בנוגע לעובדות תמוהות מועטות). ואולם שרנק-נוטצינג עושה את ההפך: הוא כאילו רוצה להאמין בכל, ונוח לו להגן על המציאות והממשות של שדיו ורוחותיו . . .

ועובדה "טיפוסית" לא פחות: הגברת לאמבירט מספרת (בספרה שנזכר בהערה 25), כי היא היתה עדה לתהליכי הריפוי של חולים, שנכנסה בהם, "רוח" (בסיועה של מתווכת רבת-יכולת). ד"ר בול — רופא ספיריטיסטי מפורסם — מדבר, לפי הצורך, רכות או קשות עם ה"גלגול" במאמצו, "לגרשו". הלז משיב וטוען את טענותיו בסרסרותה של המתווכת. יש אשר לתוך גופו של אדם אחד יכנסו רוחות אחדים בבת-אחת — רובם לא טובים, אך כל אחד מהם רע על פי דרכו; ואין דבר זה מבלבל את המתווכת. אדרבה: היא מצליחה ליצג את

34) קונאן דויל, למשל, מאמין בקיומן של פיות (fairies), כי ראה צילומים "נאמנים" מהן; אף אני ראייתם, ולא יכולתי לגלות בהם יותר מפנים של נערות יפות, המשתקפות בחיור מלבב מבין עפאים. כל הענין של "צילומים רוחניים" בכלל עושה רושם של רמאות מצד אחד ושל משחק-ינוקות מצד שני, ואין פוסקים מ"התווכח" על נושא זה. אגב: בהשבועון "Life" משלשה עשר בנובמבר 1939 נדפסו העתקות מצילומים רוחניים אחדים, השמורים בידי בנו של קונאן דויל.

35) Gesammelte Aufsätze zur Parapsychologie von Dr. A. Freiherrn von Schrenck-Notzing, 1929.

כלם בכל ייחודם המוזר, מדברת בקולם, מספרת את הרפתקאותיהם, מתעקשת ומתפייסת. וסוף התהליך המורכב והממושך למדי הוא כרגיל רפואה שלמה . . . והמחברת מוסיפה, כי אמנם יש לרפא חולים כאלה בעזרת הפסיכואנליזה (היא חשה, כפי הנראה, כי במקום „רוח־רעה“ אפשר להשתמש גם במונח „תסביך“), ואולם „היתרון“ של הריפוי הספיריטיסטי הוא בזה, שכאן ניתנה ההזדמנות הטובה לתקן קצת גם את הרוחות המסכנות-המסוכנות ולהקל את גורלן בעתיד . . . בקיצור, מעשה ישן נושן — חזרה על הפולקלור, הידוע לנו כל־כך ממקורות אחרים; אלא שחסרה כאן הנאמנות של ימי העבר הרחוק ונעדרה השירה של „עממיות“ תמימה³⁶). ובמקום יחס מדעי, מין משחק „מדעי“ כביכול.

ואולם אלה הן הנמושות של המיטאפסיכולוגיה, ולא על פיהן יוצא משפט. תפקידה הראשי הוא לחקור תופעות פסיכיות כמו טיליפאטיה, ראייה רוחנית, נבואת־לב וכיוצא בהן ולהפיץ עליהן אור. במה שנעשה עד כה במגמה זו יש לראות התחלה טובה, ועבודה זו צריכה להמשיך ביתר מרץ וביתר דיוק מדעי³⁷). יתכן שיום „הנצחון“ עדיין רחוק הוא למדי, אך סוף סוף בוא יבוא; ודברים אשר „לא יאמנו“ היום ייהפכו אז לעובדות שכיחות, שאינן מעוררות תשומת־לב יתירה. יש די דוגמאות לכך בתולדות המדע: רק מספר עשרות־שנים עברו מאז הומצאו והשתכללו הטיליפון, האוירון, הצילום הרנטגני ועוד; ומי היה יכול להאמין בתקופה שקדמה לתגליות אלה, כי הן „בגדר האפשרות“? תורת האל־ידע וכל המסתעף ממנה נתקלה בהתנגדות נמרצה, בלגלוג, בביטול. וכיום לא יכתוב איש ספר פסיכולוגי, פדגוגי או סוציולוגי מבלי התחשב במדה כלשהי בתורה זו. וכמו כן יש יסוד לתקוה, שבמשך הזמן יקרה כדבר הזה גם בנוגע ל„חוש הששי“, והמיטאפסיכולוגיה תיהפך לחלק „כשר“ של הפסיכולוגיה הכללית ותקנה זכות־אזרחות בין סעיפיה המקובלים. הַ ע 5 -נורמאלי ייעשה אז המשך והשלמה לנורמאלי; האויבים כביכול של היום ייהפכו לבני־ברית מחר, ואף אחד מהם לא יראה צורך להבנות מחורבנו של השני . . .

36) ראה, למשל את הקונטרס המוזר, הילדתי ממש — Sarah A. Tooley: „Psychic Phenomena in the Old Testament“, 1922. הורות והילדותיות מובעות בחוסר ההבחנה בין ספורים עממיים על נסים ונפלאות, המצויים לרוב בספרות כל עם ולשון (על „הפולקלור בתנ״ך“ בלבד כתב המומחה הגדול למקצוע זה, פראזיר, כרכים גדולים אחדים), לבין הנסיון לחקור חזיונות פסיכיים מופלאים חקירה מדעית ולהעמיד את הדברים על אמתם: רק לגבי נסיון צעיר־לשנים זה מקובל המונח „מיטאפסיכולוגיה“, ורק בו יטפלו החבורים, המבקשים פתרונים לחידות נפשיות ידועות.

37) אחד מחשובי החכמים של ימינו א. קאריל — Alexis Carrel (מבין מנהלי המחקרים המדעיים במכון־רוקפילר המפורסם) כותב בספרו הפופולארי „Man the Unknown“ 1935: . . . „החקירה במיטאפסיכיקה אינה שונה מהחקירה בפסיכולוגיה ובפסיכולוגיה . . . אל נא ירתעו החכמים מפני החידוש שבדבר. נערכו כבר, כידוע, כמה וכמה נסיונות להכניס את הטכניקה המדעית אל החזיונות של ראייה רוחנית ושל טיליפאטיה, והתוצאות היו מוצלחות למדי“.